

Rebels per quatre dies

El carnaval marca uns dies essencials de l'any en molts aspectes, culturals, socials, naturals, fins i tot polítics. La seva gènesi es remunta molts anys enrere, per bé que s'ha anat adaptant a les circumstàncies. Sempre, però, ha estat el senyor del desordre.

Durant els segles XIV i XV, el carnaval va adquirir tanta importància i influència que ell sol podia definir tota la cultura urbana de l'època. Protegit a Europa per les corporacions de la burgesia comercial, a l'estat espanyol, exceptuant el regnat de Felip IV (i allà on no senyorejaven la guerra), i altres etapes excepcionals, va ser obstinadament perseguit per l'església i pel poder civil. A mitjan segle XVI van fer-se cèlebres les mascarades de València, de forta influència italiana, durant les quals, segons descriu Henri Merimée, tot el veïnat de l'Horta es concentrava a la ciutat per a representar-hi grans mascarades i danses carnavalesques, com la xàquera vella, el ball de Torrent, etc. Diu també Merimée que les dones dels barris de la ciutat s'ensutjaven el rostre (s'emmascaraven) i apedregaven els homes amb taronges buides farcides de greixos, brisa, o segonet, etc. Avui encara podem assistir a alguna d'aquestes batalles festives: la dels "geps" o "tronxos", a Reus i Cambrils, convertides en guerra de tomàquets, o farina a Tarragona i d'altres localitats, i sobretot la Comparsa del Viladot, a Vilanova i la Geltrú, on es continua usant cereal, com a la València del segle XVI. Violant i Simorra conta que a Durri (Alta Ribagorça) la "comparsa dels bous", integrada per dos xicotets amb rostre enfarinat, sortien a llaurar els carrers, llançant graps de cendra i altres deixalles als espectadors. Una cosa semblant feien a Ascó, a la Ribera d'Ebre: les mascaretes corrien pels carrers llançant als badoes graps de cendra amb formigues barrejades. I també al Penedès es té memòria

d'un costum semblant. Pere Bohigas conta que a Pacs, un dels dies de la festa, quatre o cinc vells guardien un carro i sortien com si anessin a sembrar, empolsegant de cendra tots aquells que es trobaven, sobretot les noies.

Una hipòtesi sobre la festa manifesta que el carnestoltes celebra la fi de l'hivern i el principi del bon temps. Però per a la societat cristiana, el carnaval també són els dies que precedeixen els períodes d'abstinència i purificació de la Quaresma. Considerat amb la primera significació, el carnaval se'n

potètica *religió natural*, que no reverenciava cap mena de déu, ni tenia altra doctrina que celebrar l'arribada del bon temps, reaccionés encaixant les seves celebracions dins el temps sagrat cristià.

La vella i eterna festa del carnaval. En la societat antiga, i en un món de mancances naturals i injustícia social molt greu, el carnaval és l'expressió anual d'una rebel·lió eterna. Reclama l'anivellament social, pretén una justícia utòpica per la via de l'excés i l'aravatament simbolista. Es vindica el regne de la anormalitat natural: es pretén que l'hivern desaparegui i que sempre sigui primavera, es reclama viure al país de Xauxa. També pretén el recanvi social: que els humils esdevinguin poderosos i els poderosos, humils.

Però amb l'aparició dels descobriments científics i posteriorment de les idees igualitàries del segle XIX i els avenços socials conquerits per les classes populars, el vell carnaval perd una part del seu furor festivo-vindicatiu. Malgrat tot, cal considerar que fins ben entrada l'era del comerç de l'oci cultural a gran escala i la consegüent estandardització de costums festius, el carnaval ha estat, per oposició a la cultura oficial, l'expressió de l'enginy creatiu de les classes populars. Una gran part dels elements festius de l'avui anomenada cultura tradicional, o popular: des de figures de nans, gegants i cavallets, fins a danses i costums festius deuen el seu origen a aquesta festa.

A partir dels segles XIV i XV i a tota l'Europa occidental, el carnestoltes va posar en acció dues menses d'espais festius, que encara avui es diferencien: les ciutats i els

El carnaval, símbol per excel·lència de la festa popular, vol ser un temps en què es capgira el seny i s'aplaudeix l'excés.

presenta com un seguit de celebracions (transformades amb el pas dels temps) pseudo-religioses. Considerat des de l'òptica cristiana, el carnaval seria un encadenament de celebracions més o menys mundanes situades abans dels dejunis de la Quaresma.

Aquestes dues possibles teories sobre l'origen del carnaval, encara que no coincideixen, no són necessàriament divergents sinó que poden complementar-se. Seria lògic pensar que si mai el cristianisme no va trobar-se amb aquesta hi-

seus espectacles festius, d'una banda, i el camp i els cicles festius de les estacions, de l'altra. Aquests dos espais van conformar dues menes de festa adaptades al seu entorn i medi econòmic: a la ciutat, el comerç i la indústria; al camp, l'agricultura. Models festius que avui encara podem rastrejar.

Festes com les de Sant Llorenç de Cerdans, o Prats de Molló, al Vallespir, són un exemple del model rural. L'element central de la festa d'aquestes dues poblacions és el despertar de l'ós, la cacera de l'ós o el ball de l'ós. Però per què l'ós com a mòbil central del carnestoltes? Doncs perquè aquesta bèstia dorm durant tot l'hivern i just quan des del seu cau *olora* la primavera, surt de la letargia. Amb les *caceres* simbòliques o *balls* es pretenia accelerar el deixondiment de l'ós i així provocar, o conèixer, l'arribada de la primavera. Es creia que la deshivernació de l'ós era una condició perquè pogués obrir-se la primavera, i també una predicció de la seva arribada. Conseqüents amb aquest pensament, quan entrava febrer, els homes celebraven festes sorolloses per sotstreure l'ós de la letargia hivernal. Encara avui, al llarg dels vells Pirineus –i transpassades a les dates del carnaval–, ultra les celebracions assenyalades més amunt, altres poblacions rememoren aquesta festivitat; ho celebren a Bielsa, al Sobrarb i a Sant Xuan de Plan, als límits de la Ribagorça. També darrerament sembla que proven de recuperar-la a Andorra. Probablement caldria situar dins d'aquesta celebració algunes de les festes que amb el protagonisme de màscares dites dimonis se celebren pels volts de sant Antoni, sant Pau, sant Sebastià, sant Vicenç o sant Honorat, sobretot a Mallorca i a la regió dels Ports, a cavall entre el Principat i el País Valencià.

Un component, que encara avui podem reconèixer, del vell carnaval agrari, enquistat en el carnaval urbà, són les batalles o guerres de productes més o menys valuosos (i la seva rèplica satírica amb deixalles). Una forma màgico-ritual de propiciar la fortuna era mostrar-se esplèndid: si el cereal era base

ELISABER GIRO

JOAN GRAU

El carnestoltes de Vilanova i la Geltrú, un dels més populars del Principat, ha estat declarat Festa Tradicional d'Interès Nacional per la Generalitat de Catalunya. La celebració en aquesta població s'allarga tota una setmana.

de riquesa (i ho era en una economia agrària) calia despendre'n amb liberalitat. Calia conjurar (enganyar) la natura, la qual, com els déus i els poderosos, no estava mai de part dels humils. Aquest era un raonament que devia fer-se l'home antic abans de conèixer, per experiència, que la naturalesa no està ni en contra ni a favor dels humans. Coherent, doncs, amb aquell pensament, durant aquests dies es mostrava immoderat per conjurar l'adversitat i propiciar la bona sort. En aquest raonament deu trobar-se l'origen de les batalles de caramels, cereal (sencer o molt), confits, confeti, flors, etc., del carnaval, que en un principi devien haver estat en forma d'escampadissa, com els parents llencen

arròs als nuvis desitjant-los sort i fertilitat. Posteriorment, i d'acord amb l'esperit indisciplinat i insolent de la festa, sectors marginals de la societat devien trastocar el ritual, substituint els productes "purs": cereals, confits, etc., per productes "impurs": cendra, brisa, tomàquets, etc.

Però a mesura que la ciutat s'especialitzava en el comerç i la indústria i es distanciava de l'economia agrària, s'anava conformant una altra mena de festa, no condicionada pels ritmes de treball de les estacions: llaurar i sembrar a la tardor, collir a la primavera i l'estiu, etc. Aquelles antiquíssimes cerimònies de conjuració de l'hivern i propiciació del bon temps, quedaven lluny de l'experiència de la

El carnaval de Vinaròs és un dels que congrega més gent. Durant la setmana, les comparses celebren festes per escalfar motors en espera de l'arribada del divendres, quan comença la festa grossa.

població urbana. Per als habitants de les ciutats, les rues i desfilades festives de màscares, les arribades del rei de la gresca des d'un món imaginari, que imposava l'atur rigorós en els afers rutinaris, els balls de disfresses als salons, públics o privats eren més comprensibles que les antigues festivitats relacionades amb els cicles que la natura imposa a la vida agrària. L'home del camp dedicava la seva festa a les condicions meteorològiques i laborals, l'home de la ciutat, als condicionants socials.

El carnaval avui. Símbol per excel·lència de la festa popular, el carnaval pretenia (i encara pretén) instaurar un temps de joia on governi per uns dies, o bé unes hores, l'exaltació de l'activitat festiva: el capgirament del seny, de la pudícia, de la correcció... i s'aplaudeixi l'excés i la disbauxa.

Però avui, i en el nostre cas, en

tota exposició sobre aquesta festivitat haurem de tenir en compte una qüestió molt important, el carnaval va estar prohibit a l'estat espanyol des de l'any 1939, any de la victòria franquista. Amb el guany de la democràcia i la despenalització de la festa, vam trobar-nos amb les restes malmeses d'un carnaval proscrit durant quaranta anys. Per efecte d'aquest llarg parèntesi, almenys dues generacions van esdevenir desconixedores de les formes locals de la celebració. N'havien perdut la memòria sota la influència de la divulgació que la televisió feia d'unes estereotipades imatges de les festes de Rio de Janeiro, o altres celebracions ameríndies, de Venècia, de Tenerife, etc. A aquest oblit dels trets locals de la festa, per obra de la influència dels mitjans, s'hi ha afegit, en alguns casos, la voluntat d'utilització del carnaval per a fins de promoció turística. Ambdues circumstàncies

han mistificat l'actual situació del carnaval català que, fetes unes poques i valuoses excepcions, es manté en una existència inestable: amb poca singularitat, els actes apareixen o desapareixen en funció de l'humor d'alguns organitzadors, i en massa casos mediatitzats per les imatges televisives, o per uns interessos de promoció turísticocomercial de volada gallinàcia. Però es manté.

La revolta dels indisiplinats.

Sovint, de certes accions festives, en fan més apologia els detractors que els mateixos practicants o defensors. El carnaval és una d'aquestes activitats sobre les quals els seus opositors, amb la pretensió d'abatre'l han aconseguit dotar-lo d'una aurèola que no es correspon exactament amb la realitat. Gabriel Janer Manila, en un article a l'*Avenç*, de fa uns quants anys, transcrivía una exhortació pastoral de 1892 en la qual el bisbe de Mallorca posava els seus fidels al dia sobre la suposada naturalesa de la festa: "S'acosta el carnaval -deia-, i el nostre cor s'affligeix, s'entristeix la nostra ànima i es troba *acongojada* la consciència davant la consideració dels desordres que portaran aquests funestos dies, davant els repugnants espectacles que s'ofereixen i davant les impies i extravagants diversions a què es lliuren els homes; i tot això creat pel llibertinatge (...) i fomentat per la immoralitat (...). El carnaval és com una mar tempestuosa agitada per mil vents de vergonyants pas-

Escalante i el teatre del segle XIX

F. Carbó, Ramon X. Rosselló i Josep Ll. Sirera

Aquest llibre contribueix a avançar els estudis sobre el teatre en català sobretot en un període tan oblidat com el segle XIX, i enceta diverses possibilitats d'aprofundiment en la coneixença d'aquest gènere al País Valencià.

Universitat de València
"Biblioteca Manuel Sanchis Guarner", 39

Entre la vida i els llibres

Joan Esterlich

L'autor fa un repàs de la relació de la vida i l'obra d'alguns escriptors-pensadors contemporanis. Des del poeta català J. Maragall, fins a filòsofs de la volada de Kierkegaard.

Universitat de les Illes Balears
"Biblioteca Marian Aguiló", 20

Runes i la gent

Joan Manresa

A *Runes i la gent*, un viatge per Jordània, Síria i Líban. Joan Manresa ens conta la seva experiència de viatge alhora que s'acosta a la gent i al seu entorn. Però l'autor no ha volgut fer una guia per a futurs viatgers, sinó una incitació al coneixement i a la descoberta.

Editorial Moll
"Tomir", 32

sions (...) l'expansió de les llibertats més exagerades; el triomf del cinisme, l'escàndol del més desacomplexat impudor (...) insultant la veritat, escarnint la religió, i afo-nant la raó. El carnaval és una in-venció diabòlica”.

Davant d'aquesta crida, qui s'hi podia resistir? En canvi, passats un parell de segles, el mateix Ja-ner Manilla s'encarrega de fer-nos observar que aquell apocalíptic panorama pintat pel bisbe de la Seu no devia ser tan greu, ja que el carnaval a Mallorca, avui, se-gons la seva opinió: “és una festa extingida que serà ben difícil de recuperar, sobretot perquè anava lligada a un concepte lúdic de l'ex-istència humana, a la possibilitat de capgirar l'ordre establert...”.

Vet aquí dues opinions sobre el carnestoltes, la hiperbòlica del bisbe, que veu més coses del compte, l'escèptica de l'in-tel-lectual, que dóna per finida una acció festiva.

En realitat el carnaval mai no ha estat tant, i tampoc és cert que no essent d'aquella manera que ens pinten els estudiosos, ja no sigui res avui. Existeix sens dubte en el carnaval un hàbit de rebel·lió, però no és una rebel·lió col·lectiva, sinó una rebel·lió individual, que porta qui en coneix el joc a com-pleure-se'n amb la intensitat que no podrà advertir mai qui desco-neix el joc.

El cas de Solsona. Aquesta ciu-tat viu escindida espiritualment en dues meitats, que ben segur deuen

JOAN GRAU

JOAN GRAU

de l'esperit contestatari de el carnes-toltes. La “treva i lliber-tat “que per c a r n a v a l s'instal·lava a la ciutat, per mor del re-cord i la tradi-

ció, permetia, i encara esperona-va, els diversos sectors de la ciu-tat a poder dir-s'ho tot. Tot allò que haurien d'haver-se dit durant l'any i s'ho havien deixar al pap. Aquell moment es va acabar, però el bo dels carnavalers de Solsona és que han sabut buscar la conti-nuïtat i trobar per a la seva festa un marc on es recreen les llicèn-cies de carnaval. Les velles for-mes han estat substituïdes per no-ves formes amb un esperit sem-blant. Els carnavalers de Solsona han pres la festa major, festa ofi-cial de la ciutat, i l'han parodiada a partir dels seus elements més emblemàtics: els gegants i altres figures festives. Els carnavalers han creat una sèrie de ninos rèpli-ca dels altres elements: els hierà-tics gegants s'han convertit en gegants bojós, el bou en vaca, els gegantons en mocosos, el drac en la *draga* i la cuca, gran i xica, i etc. Amb aquests elements del nou carnaval, els diversos sectors de la societat solsonina continuen dialogant amb desimboltura els dies de carnaval.

Instantànies del carnaval de Solsona. El carnavalers d'aquesta ciutat han pres la festa major i l'han girada com un mitjó, en parodiar els seus elements més emble-màtics, com els gegants.

complementar-se. Ciutat de page-sia (que no vol dir que tots siguin pagesos), amb menys de sis mil habitants, té fama d'allotjar un dels carnivals més engrescats del Principat, i alhora és seu del bis-bat més petit de Catalunya. Certa-ment celebrar aquesta festivitat a Solsona no devia ser massa cò-mode, sempre amb la vigilància del bisbe, que des de la catedral domina amb majestat la població. A Solsona es recorda la festa de quan era organitzada per dues col·les que arrossegaven la quasi to-talitat de la població: els de l'Ate-neu, de matisos conservadors i amb possibles, i els de Can Pi-xarada, de tendència que els seu epítet retrata a bastament. I bé, aquí és on entra a lluir la qüestió

Bienve Moya

Avatars de la fosca

Jaume Rosselló i Mir

El llibre de Jaume Rosselló, inserit dins el concepte més pur de poesia lírica, intenta treure de les seues pròpies vivències un material comunicatiu que, sense teatralitat, ens endinse en l'home, el dolor i les cronologies.

Di7 Edició
"Veus baixes", 5

Balada d'en Guillem d'Efak

Bartomeu Mestre

Fins el darrer capítol, Mestre ens ha sabut comunicar l'enorme capacitat de seduir i contar històries. Guillem d'Efak estableix un combat literari amb l'autor. Les facècies i peripècies del protagonista s'encadenen en un joc d'enginy i d'ocurrències que es frueixen amb el mateix plaer que una alenada de goig.

Eds. Documenta Balear
"Menjavents", 22

Qui s'apunta a matar la meua mare

Hèctor Hernández Vicens

Una novel·la de ritme trepidant, plena d'humor negre, que retrata amb distància irò-nica l'estusiasme juvenil, alhora que esdevé una sàtira agre-dolça del temps que ens ha tocat viure.

Edicions 62
"El Balancí", 315